अवस्तु निर्विकल्पं स्यात् सर्वधर्मैः प्रविवर्जितम् ।

वस्तुनोऽवस्तुतां याति प्रक्रियाया विपर्ययात् ॥ ४८ ॥

अर्थ : ज्यात सर्व प्रकारच्या धर्मांचा (गुणांचा) अभाव आहे, तिला अवस्तू म्हटले आहे. अशी अवस्तू म्हणजे अभावच होय. वस्तू परस्परावलंबी आहे. परंतु केवळ वस्तूसंबंधी सांगायचे तर तुम्ही [illegible] देता (परद्रव्य, परक्षेत्र, पर-काळ, पर-भाव) केवळ तीस अपेक्षिले तर वस्तू अवस्तू म्हटली जाते.

[illegible] : आपणही एक मोठी मनोरंजक गोष्ट पाहत आहे. वस्तू म्हणजे काय, अवस्तू म्हणजे काय, हे जाणण्यास देखील थोडे अनेकान्त नयाचाही उपयोग करा. [illegible] जेव्हा कधीतरी अजीव म्हणतो, म्हटले जाते केवळ तो अजीवपण देखील परद्रव्याच्या आलंबनाने असतो. टी.व्ही. ही [illegible] आहे. सर्व तुकडे तुकडे आहेत. प्रत्येक फिल्मचा तुकडा वेगळा आहे. परंतु ते चित्रीकरण सरकवताना सजीव वाटते. आपल्या भावना हेलावतात, आनंद होतो, अश्रूही येतात. भीतीही वाटते. हे सारे असत् आहे, अवस्तू आहे. परंतु वस्तुतः त्याचा अनुभव होतो.

येथे आचार्य सांगतात -की 'प्रक्रियाया विपर्ययात्' म्हणजे दृष्टी बदलली, भाव बदलले तर वस्तू अवस्तू असे दिसते, जाणवते, वाटते. परंतु [illegible] झाला, तर एकाएकी अवस्तू म्हणजे [illegible]. सर्व भाव-भावनांचे हे असेच आहे. परिस्थिती बदलते की भाव बदलतात. म्हणजे वस्तू व अवस्तू या साऱ्या गोष्टी त्या त्या संकल्पनांनी मोजल्या, जाणल्या जातात. अवस्तू अनिश्चित आहे असे आम्ही म्हणतो. वस्तू परस्परावलंबी आहे. या परस्परच्या वस्तूंना त्यांच्या अनंत गुणांसह, प्रक्रियांसह, [illegible] जाणण्याचे सामर्थ्य आहे. अशी सामर्थ्य ज्ञानशक्तीत आहे; काही अडथळ्यामुळे ती शक्ती आज दुर्बल दिसते, असते, एवढेच. अग्नीचा स्वभाव जाळणे हाच आहे. परंतु सगळे पदार्थ तो अग्नी जाळू शकतो, असेही नाही. अवस्तूला नाही जाळत. न जळू शकणारी [illegible] द्रव्ये आहेत. ही अग्नी प्रतिरोधक

आ हेत . कॅन्सर होऊ न ये म्हणून पी न्स वोहली जाते ती न कॅलसा येणून आस्त न. श पेरन ा नि कारखक तीनिर्माण करण्या सठीब त आस्त. न प वीन्स म्हण जे न ानिकारखकी न हे.

ह्ट आ सूना ोत ळेनाखिा नवि्त ज्ञ नआ हे. आ सूम्हण जे न ख्दक . न्स ोक्ष तेत आ सू. एखा द्या डॅक्टरकडे ोला न इंजिनिअरिंग नि न य संबंधी नि न रखले, त र तो म्हण तो 'दिस इज नॉट मा न स्फेक्ट'. ही त्या ची आ सूआ हे. ख्या ज्या जमिनी न सुंदर ही देखील न जा न न हि. का ? ही ज्ञ नी न आ सू आ हे. म्हण ज्ञे स -आपेक्षे ज्ञे आ हेआस्त म्हण तो, न ा स्आपेक्षे न हि आ हे, आस्त म्हणा न हि. अपेक्षेन (न न न न) न सू आ हेम्हण त , कोण त्या आपेक्षेने न हि म्हण त ,य ा न रान सू न आ सूयांचा निनिरआनलंबून आ हे

: ४९ : आत्मक न त्या ती न्दे न

न नंता श्चेदवक न त्या स्त्वेषां,किं न न न न: |
न ंन्नि श्चेन्न् षेषैन न न्स्य ष-नि न य्या न् || ४९ ||

अर्थ : ज्ञ रआस्त म्हटले ज्ञ कुर (बौध्दकडून)वी स रे न न (न ण)आत्मका क आ हेत , न र न न त्यांचे न न ंकाष न हेदेखील आत्मक न न ठरेल . न न त्यांना स -न क्ष कोण त, नि नि न क्ष कोण त या न कर का हि न स्त ंा त हेणा रना हि. (मौन धारण न पाव्ले ला होत .) ज रकाष न केवळ उा न त न रे केले ोले आ हेअसे म्हणा न न रान ा त्या न न न्य ष न न न कर ?

स न धष निवेक न :एका न्सा ोज्ञ रकुपी म्हण ाल की स रेनि क्षा तील न न त हे आत्मक न क न आ हेत , न रआस्त म्हण णा न्यांनी ख रोख र न ंन ा कुर होईल . बौध्द किंवा अन्य कुपी ही आस्त स न्द अनि न्सि नी न त्ते ब्दा ल होले न रना न स न न्स्य त न न्दे कोण ते, न ानि न क्ष ल नि खे करणा न न न्दे कोण ते, हेही त्यांना स्त ंा त हेणा रना हि. न न मौन धा रण करण्या निकडे त का हि न करू श कला रनाहीत किंवा त म्हण ती ल की आ म्ही जो उा देश देतो आ हेत तो केवळ न ंन्नी -

(व ा हार े, उा म र म्हणू ा) रूा आ हे ा र व ा हार ें, उा म र े ा रूो े स त -स रू -का े ा क्ट हो ण्या श्ै का रा व ाहा र ह ा समर्थ त्या ि ा रोा ा आ हे म्हणू न ेत्या स र्थक आ हे आणि ण े का ही हुम्ही सां ा त आ हा त, ा े ा स रे श ब्द ा े ा ा ा , ा ा व्य ा व झाले ा .अश ा री ी ा एक न्या ा े ा लो क ‘आव्य ा व ’ अस े सां ा त ा ,त्यां ाही ा ू ्व स फ ह ो ा ा ही. येथे आ म ी त्या ला त्यां े ख ंडन करता ा .

आ ेका न्त अस े म्हण ा ा ही . आव्य ा व ा ा त अर्थ रिलेटिव्हली , स ा क्ष तेने आव्य ा व . अश ा अ ा कि ा ा ा ष ा अाहेत की त्या ू ा आ ण ेा ा झ ा ,ा ैा ा िक श ब्द ा ैरे ा ा ा ू ा संग त ा े ा ा ा ही ा.आ ण इं ा जी स ा हित्य ,ा ा उच्च कोटीच्या का ? ा र स े ा ा ा ा ा ा ,ा त ा ा , ा ा ा व्य ा करण्या री ती ा ा आ हे ा ा र ठे,हिन्दी , ा ा ळ ा ा ू, उर्दू इ. ा ा ू आ ण ेा ा इ ा ा ा ीट री ती ा सां ा त ये ा ा ही. म्हणू न त्या स्थ ा ि क ा ा ा ंति क ा ा ांना इं ा जीं ा आ ा ा घ्या व ा ला ा ात. त्या ा ि ा ा कोण ा ा का ा म्हणा ा ा ा हे कळ ा र ा ा ही. म्हणू न ण े एक ा ा ा व्य ा व आ हे, ा े दुस-या ा ा ा आव्य ा व ही आ हे त्या ा ा ा ा ा ा ा अ ुा ा द होऊ श का ा ा ही .

किंवा ण े ा ा त ि ा ा ा ा ा ा ा ा ा आ हे त्यां ी ा ो ा ी ा ा को श ि वेली ज ा े. ा ा ि को श ि करण्या ा ा ा ा ा ा हि ्ही ा ल्या ा ा आव्य ा व कोटी त ज ा े. ा ा ां े स रे झ ा ा , ा ा ा ,ि ा र का ही वेळ व्य ा व (Explainable) आ णि का ही आव्य ा व ही अस ा े. ा ूर्वी ा ुक ांना आ ा के ि ा ा र सां ा त ये ा ा व्हते. ा ण आ ता ा े ा ा ि ी त्या स ह ाय्या ा ते आ ा ा ि ा र व्य ा करू श का ा . आईन्स्टा ई ा ी ा ूर्वे ा ा ा णा ि ा ा ा ा ोत ा र ा ा ा ा ा ा ा , एक ढी ा होती . म्हण ण े ण े एक ा व्य ा (ा ा ि ा ा)आ हे, ा े दुस-यां ा अव्य ा आ हे ि ा र का ही वेळ ा ा ा ा (अंश ात्म क) अव्यक्त अस ा ा .म्हणू ा ि ा रां ी ा ांड ी करता ा ा ा ी ा स्थ ा काद ा अ ेका न्त ा दा ा आ ा ा ा ऊ ा क ा ा कर ा ा ल ा ा े.ि ा र कॉम्प्लेक्स (ा ुंता गुंती े) अस ा ा ा त्या ती ल का ही ा ा ा ा ा ाज ो, का ही ा ा ा ा ा ही. ही अस ा ा स्था ज ा ण त्यां ी आ हे,ि ा रां ी ा व्हे.

म्हणून का ह्रारने कथन केले गाने, ने नेढचातुरने खरे न प्र नसार्थास ठे ने उत्तम ोगी नखेल आणे खाष्टीने सांत ते ने नाहि. प सार्थने केलेले कष्ट हे न सार्थने खरे. त्या तहि एकारा करात्त नहि, न ने का ह्रारने खरे आहे, त्या तहि एक तो ने नेहि करात त नाहि. की नन न न न संतुलित रहाते, तीत रा त्याकडे झुकते, आ णिदान न टेत त्या कडे झुकते, ही ने त्या मीरेत आहे कासह रसार्गातून उच्च न प्रेरणांच्या ,दिव्रतां च्या ,नि रात ने च्या मार्गा ने गाते, ह न र्तनेहे मत हेतू असत. संतूरी म्हणजे का ह्रार का ह्रार करीत आत ते का ह्रारच हेय. ते तुवि न मार्ग नाहि, न सार्थ मार्ग नाहि आणे न नत न रायाशिवाय 'मोक्ष -हेतू' सा ध्य हेत नाहि .

: ५० : आत्म त्याची मांडणी

अशक्य त्ता का वंकित्व सत्कार्य होत :|

अाद्यन्तोविन-द्वान स्या किंवा प्रेनोच्यतां स्फुटम् || ५० ||

अर्थ :

आ ता र्थ श्री त्या बौद्धांना विरसा र-तुम्ही ने र्त र्थ (गुण)अव्यक्त म्हण त अाहा त्या ते का य का न ? कष्ट न करता ते नाहि. म्हणून ,की न सुटे र्तच नाहि म्हणून ? की तुम्हा ता कळत नाहि म्हणून . त्या ती न का य कौकी नहि नि सरा न का रतुम्हा ता न र होणे शक्य नाहि. (का य बुध्दास तुम्ही र्तव्य न नत)तेव्हा आत्म त्या च्या अाडरा णा पेक्षा असे का म्हण न नाहि की न सू -त्ता त र्थ्य आहे आहे

सा वार्थ निवेचन :

क्षणिकात्मा द्रव्य स्वीकार करणारी मंडळी ही भ्रांत आहेत. सर्व क्षणिक आहे असे म्हटल्याने किंवा सर्व शून्य आत्मक असे आहेत. त्यांचे बद्दल काहीही सांगणे शक्य नाही, असे म्हणणारे म्हणतात, की जे तुम्ही आहात व शून्य नव्हे. शून्य आहे, सर्व द्रव्य आहे. सत्य आहे. त्यांचे अस्तित्व परस्पर व्याप्त आहे. ज्ञानाने सर्व हे पर्याय दृष्टीने आणि द्रव्य दृष्टीने सिद्ध केले आहे. असे असता जे क्षणिकात्मा द्रव्य म्हणतात ते कुणाचे समजतात ! कुणाचा क्षणिकात्मा ? कोण आहे क्षणिक ! हे क्षणिक त्यांचा धर्म (गुण) आहे का? या क्षणिकत्वात मार्ग किंवा प्रतिष्ठा आहे, ते तुम्ही कसे मानता ?

हा एक रहस्य आहे- जीवनाचे आणि आत्म्याचे जीवनात क्षणिकत्वात (पर्याय-बदलात) अडकले आहेत. पण ते क्षणिकत्व त्याच्या ज्ञानात जाणवत नाही. त्या क्षणिकत्वात तुम्ही नित्य आहात. जे जन्मले, ते तुम्ही फक्त जन्मले असे समजता. फुकट ही शून्यता ही कल्पना आहे. जे जीवन जगत आहे, त्यात काहीही उच्च प्रेरणा नाही. खाणे, पिणे, कसेही शुद्ध मनाने न जगणे, ही आपली रीत आहे. कुठेही उन्नत नाही, आकर्षण म्हणजे शरीर आणि इंद्रियांचे सुख दिसत नाही. सत्य जाणून घ्यायची तयारी नाही. जे भौतिकवाद किंवा ऐहिकवाद आपण स्वीकारला आहे त्यात बौद्धिक समाधान आहे.

म्हणून तुम्ही स्वतःला विचारले पाहिजे की खरोखर शून्य क्षणिक आहे का ? खरेच तुम्हाला नित्य मन नाही का ? खरोखर वस्तुस्थिती जीवनात आली आहे का ? जे मानतात त्यांनी मीमांसा करा. जे स्वीकारतात त्यांनी निरीक्षण करा. ज्ञानी महापुरुषांचे जीवन, किंवा भगवंतांच्या वाणी समजून जीवन जगत असले पाहिजे. ज्ञानमार्ग धरला पाहिजे किंवा अरिहंतांच्या वाणी सर्वस्व अर्पण करून धरल्या पाहिजे. एक ज्ञानमार्ग आहे, एक भक्तिमार्ग आहे. आपल्याला ज्ञानमार्गाचे माहिती आहे असे दिसते पण खऱ्या अर्थाने भक्तिमार्गाचे पालन करत आहे.

देश ा न हे शा ा चे शोठे सुंदर आ हे. देश (स र्छ ा ी शा ा)कसा असा श ा ा शा ने कश न केले ले आ ा न कसे आ हे? का हीं नी त र आ ा न हे देश , ा देश हे आ ा न अशी अभिन्न ता दर्श ि ि ली आहे. देश हे आ ा न ा त्यांनी देश श , कश न , आ श हे आ ा न. भक्त ा र रांचे हे का है ज्ञ ा प ा श हि. तो म्हण तो प्रा , तुम्ही हे स र्छ स आ हा त . श श 'मी ा ण ' मी त्या तो. के आ हे, है स र्छ हूं आ हे अशी एकरूप ता झ ाली की न ा देश श शो ा देण्या ची थां ा ते. न सा श अास ि र्श ि न म्हण ते की ा न हो ा .

हे सा रे सां ा पे श ब्दांच्या स ह श्य ाने का र ते ला ाने. श ब्द अचे ा न असे ते ा री त्या श ब्दांच्या हे प लि कडे अश ब्दता आ हे. शो न आ हे. ध्या न आ हे, स श श धी आ हे. त्या ा सा रे श ब्द ि ि लि न हेऊन ज ा ता त. श ब्द श श क न आ हे, रूप हे श श क न आ हे, श श्री ि ि ले न बुध्दी देखी ल केवळ श श क न आ हे. अल न्नरी श ा ा श हे ते शो ा डे शो ल हे शोठे कौतुका ने आ हे. .सुख्या र्थ म्हणा ते ा ा श र्थ आ हा त तुम्ही . तुम ते अन ि ज्ञा न - दर्श न सा न र्थ हे की ा श ति ल भक्ती ने सा र आ हे. त्या स - स श न रूप अमृत श्या डो ा ा ा दि ध झ ा ता की सा रे असि - श ा सि -अवक ा श्य देखि ल श र शांत हो ता त.

: ५१ : शौध्दांच्या कवि का द ती न देश

हि स्त्र ा ि ि संधा हू न हि स्त्र ि संदि न न्
श श्र रे ा क्र तो ि ि ि ा श ध्दां न सुच रे || ५१ ||

अर्थ :

जे नित्य (मन) हिंसादिक अशुभ विचारांनी रहित आहेत ते हिंसक आहेत. जे हिंसक विचारांनी सहित आहेत ते अहिंसक. जो हिंसा करतो तो निर्दोष, व जो अहिंसक आहे तो मात्र दोषी असा क्षपणकांचा दावा पण युक्ती-युक्त नाही.

समर्थ विवेचन:

क्षपणकांचा दृष्टिकोन विचार केला तर ज्या क्षणात हिंसेचा विचार आला, हिंसा घडली तो क्षण निघून गेला, व नवा क्षण आला. पण त्या हिंसेचा भागीदार आत्मा कोण होता? पूर्वक्षणाचा आत्मा गेला आहे, व नवीन आत्मा आला. पण अशा स्वरूपात दोन हिंसा कोणी केली? आणि शिक्षा कुणाला? समजा, एक दरोडेखोर एका हिंसेचा विचार करतो असे म्हणू की ज्याने विचार केला तो आत्मा मी नाही, तो आत्मा नष्ट झाला. मी नवीन आत्मा आहे. मी हत्येची जबाबदारी घेत नाही. तो आत्मा नष्ट झाला. मी नवीन आत्मा आहे मी हत्येची जबाबदारी घेत नाही. हे त्याचे म्हणणे न्यायालय कोणतेही न्यायालय स्वीकारत नाही. कारण ते त्या व्यक्तीच्या आत्म्याचे सातत्य मानते. आणि ते स्वरूप मानले जाते. जरी आत्मा क्षणोक्षणी बदलत आहे, तरी तो नित्य आहे असे त्याचे सातत्य मानलेच जाते. बापाने कर्ज काढले, तर त्याच्या मुलाला ते फेडावे लागते. कौटुंबिक सातत्य व्यवहारात मान्य आहे. पण जे असा विचार करतील की 'मी हिंसा करून हिंसेचा भागीदार नाही' त्यांचा तो विचार स्वीकार्य योग्य नाही.

: ५२ : हेतू हा - चित्तवृत्ती

अहेतुकत्वान् नाशस्य हिंसा हेतुर्न हिंसक।

चित्त-सन्तति-नाशश्च, मोक्षो नाष्टाङ्ग हेतुक: ॥ ५२ ॥

अर्थ :

बौध्द ा ता ाप्रा ा ा सुद्धा जो ा ा ा होता, त्या ा कसलेही का रा ा ाही, ा र ा ा हिंसा, चोरी-कुशील, असत्य यांपैकी कोणतेही का रा असणा र ा ाही, असे होईल. हिंसा का ा हिंसक म्हण ा ा ेणा र ा ाही. ा ासे बौध्द ा ा ा ा ा ास्ती (ि ा ा ा र)च्या ा ा ा ा ा ा्ष म्हटले आहे, म्हण ूे अष्ट-अांग हेतू दिले आहेत, ते ही ा हेतुक ठरणा र ा ाहीत.

स ा ्षांतिक विचार:

बुध्दाने जो ा ा ा होतो ा सुद्धा, जीवांचा त्या ा ा ा असे म्हटले की ा ा ा र आाोआा ा होतो. हिंसा-हिंसका ा ा ा ा ा ा ा ाही. अश ा ा ा रे हिंसा ा ढली. ा ासा ा र ा ढला. ा रे ा ुा ा ा ष्ट करण्या ा हिंसा ा ाही, हा ि ा रा ा ळला. अहेतुका ा ा ि ा ा ्न आला दूषित झाला. ा ासे बुध्दाने ही ि ा ्षण ा ्ष ी कल्प ा ा ांिगली आहे, त्या ा ाठी त्यांनी अष्ट-अांग हेतू सांगितले: धर्म, ा म ा कत्त, ा ्झा, ा ्ई, ा ्का ा का र्ा, अनव्याया ा, अकोा ा, स ्ृी आणि ा ा ्ा. ा ण एकदा ा ्ष ि ा ्हेतुा (अ-का रा ा)स्वीकारली ा र ा ा ि ा ्षण ा ाही हेतू ा ाही, ा ्ष ा ेला ही हेतू ा ाही, असे ि ा ध्द होते. ा ण बुध्द स्वत:ला ा ा ा ा, ा ्ष ा ेला ही हेतू ा ाही, असे ि ा ध्द होते. ा ण बुध्द स्वत:ला ा ा ा ा, ा ्ष, ही ा ा ी म्हण ा ा. त्या ाही स्वीकार करता ेणा र ा ाही.

ा ा ा ळव सा ष्ट अर्थ ह की ि ा ा ा आा ण करतो ही ा ा ्तविकेदी न ा ाहीत, ि ा ा ा ा ा ा ा ा ेज्या ा ा ा ाहीत. ा ाणि कधा दअाो, किंवा अहेतूा दअाो, ा ा ा ा ्द ाशी ि ा ळे-फुळते आाहेत. व्यवहार ा ्ा ा ्ष ा ांची ा ा ा ा ांडणी ा हत्ता ही आहे.

त्या काळी ैन ा ्ष ा काही ा ुरीही, ि ा ा ांची 'आत्म-ा ा ा ा ' ा ा ा ा ा ्ष ी असा ा एकान्तिक व्यवहार ा ्ष ा ा ा ा ा होते. आत्मा नैकालिक शुध्द आहे, नित्य आहे, शा ्ा ा आहे, असे आ तांतिकरीने ा ांडत होते. त्यांचे ा म्हणणे देखील असे ा ा ा का होते. आत्मा हिंसा करीत ा ाही, चोरी करीत नाही, त्या ा ा ुक्ती होत ा ाही, बंधही ा ाही, तो ा ्ष ा ्ष ा ्द ा ुक्त आहे, असे आ तांत्तिक, एका तेवाचे ि ा र आणि का ा ा ा ा ा होणारे ा ाहीत. आणि ही

स्ंसा रि आ स्था आ हे ही स्वी क रल्या शि वा य नि र्मा णा ही घ ट ना करण्या स उद्यु क्त करता ये त ना ही. स्व ना य स र स आत्मा स कार्य ना ही, आ प ना ही, नि र्जि व ना ही ना मोक्ष हि ना ही, असे स्ंगि त ले ले या सा ठी च , हे सा र आ हे नु कसी चे / नि र्मा णा चे. त्या कडे अ धि का धि क उत्सा हा ने लक्ष दि ले जा ते; जी वा ने क्रां ती चा मा र्ग स्वी क रू न मोक्ष मा र्ग दृढ ते ने स्वी का र णा , या सा ठी आ हे. एखा दे गो ष्ट अ धि क दृढ ते ने मा करली जा ते, त्या मा गि हे तू , अ स र् आ हे, जे आ व श्य क आ हे, त्या कडे तु म्ही लक्ष द्या वे, हा आ स ते. कार्य शा स्त्रा मा एखा दा गो ष्ट नि रा र्क रा र स ता की ‘कार्य देते, कार्य ने ते’, कार्या मु ळे ज न्म , कार्या मु ळे म र ण, अशी भां त कल्प ना दृढ झा ली. या मु ळे ध र्म हु र स ते, आ प ण ध र्म ना हि रा हि ले, असे झा ले. ज न्म आ ज नि ज न्मा ने ऐहि का ला म द हु र स ता आता रा हि ला न ना ही, ध र्म. म्हणू न आ पण हा आ पण र हा ना , आ ला प आ ला प र हा ते, हि भा व ना म हत्वा ची आहे. आ हे त त्या आ हे त त्या प्रमा णे , हे त्र कु ळा मू ल भ स्म र्था ने स्वी का र, ही ह जै न मां ची ओ ळ आ हे.

का हींचा हेतू (का र्य) आ हे, का हींचे हेतू (आ त्मा स्व) सां गि त ले ना ही. ते आ ज इ त न आ व श्य क ना ही. म्हणू न सं र्व नि त्य स्थ वि क नि त्य , श्र व ण , उ पा यो गी, आ यु यो गी अशा वे गवे गळ्या कसोटयां नी त पा सू न स्वीका र णे, हा उद्देश आ हे.

जी व न प्रा प झा ले, हे स्व रे, भा ग्य ते न जा ते ला ग ते, सुं दर मू र्ती घ ड वा वी ला ग ते. त्या न व्हि क्त ओ ला वे ला ग ते. खू प प रि श्र म करा वे ला ग त ना ते ने बे ळ अ नि त्य , क्ष णि क, मा न म्हणू न त्या गा व ना ही. आ जे का ल ती ही नि मा णां ची मू र्ती न ज्ञा न ची आ हे.

: ५३ : उत्प त्ती - नि मा र्ण प्र वृ त्ती : एक स मू र्थ

नि स र्ग का र्य र म्भा त दि हेतु - स मा ग नः।

आ त्म वि श्वा न न्या ये ऽ स्मा द ति रो मा द आ यु क्त न्॥ ५३ ॥

अर्थ :

बौध्द प्र रि र्सत्य कार्याचा आरंभ हा हेतू देत आहे, परंतु त्या कार्याचा उत्पत्ती त नियमांशी लागू होतो.

समर्थ विचार :

बौध्द तत्त्वज्ञानी हिंसा व हिंसक हालचाली मानत, त्यांच्या अष्टांग मार्गाचे निर्माण होतो, असेही मानत. म्हणजे एक अवस्था निर्माण म्हणजे दुसऱ्या अवस्थेचा जन्म (उत्पत्ती) असे मानत. तथापि त्यांनी हे मानण्यात काही हरकत नाही की प्रत्येक कार्याचे नवे रूप म्हणजे कारण आहे, हेतू आहे, तो हेतू त्याच्या तुकड्यांना जन्म देणाऱ्या उत्तरील कारण आहे. आता प्रश्न असा की प्रत्येक तत्त्व हेतूच्या आश्रयाने निर्माण होत. उत्पत्ती नियम या दोन्ही अवस्था प्रत्यक्ष एकमेकांना जोडलेल्या आहेत. पण त्या दोन्हींचा हेतू (कारण) समजावणे अवघड असते. तिसरी अवस्था म्हणजे उत्पत्ती नियम एकमेकाशी जोडल्या जात नाहीत का? म्हणून उत्पत्ती नियम, जे सृष्टीतील प्रत्येक द्रव्यात निर्माण होते आहे, ते ईश्वराने दिले नाही (नियत) अशा दोन्ही अवस्था मानण्यात काहीच हरकत नाही. ही मते की हेतूच्या नियमाने वृक्षाची उत्पत्ती, हा नियम दिसणार आहे. आणि आहे नाशवंत हेतूचा उत्पत्तीचा हेतू, असे मानत नाही. हेतू कारण आहे व त्यामुळे परिणाम त्या वस्तूचा होणार हे, म्हणजे मूळ अवस्था नष्ट होऊन नवी अवस्था होणार हे सत्य, हेतू या कारण सामावले आहे उत्पत्ती, नियम व त्यातील निसर्ग या तीन गोष्टी प्रत्येक द्रव्यात, वस्तू समावलेल्या असतात. हा नियम आहे येथे स्पष्ट केला जात नाही.

स्कंध -संतान शून्यत्व ,संवृतिसत्ता द्असंस्कृता : ।

स्थिति -उत्पत्ति व्यय संख्यानां न स्युरिति न युक्तम् ॥ ५४ ॥

अर्थ :

स्कंध -संतति (अपूर्ण अपूर्ण मिळून होणारे स्कंध) हे बौध्द मतानुसार सांवृतिक सत्य मानले आहे, म्हणून नाश होणारे असंस्कृत (अयोग्य) होय . ती केवळ कल्पना आहे. म्हणून उत्पत्ति, स्थिती व नाश यांच्या संख्या निरनिराळ्या कशा होतील . म्हणूनही ते युक्त नव्हे.

समर्थन्याय्य :

बौध्द मतात स्कंध संघात म्हणजे अपूर्ण अपूर्ण मिळून जो समुदाय रहातो तो, क्षणिक मानला, ते नाशवंत देखील पूर्णत: खरे नाही .

'अपरा:स्कंधाचय' असे एक सूत्र आहे, उदाहरणार्थ. समग्र निरंतर पुंज (आत्मा)ऐंद्रिक सत्त दिसते, ती हेतूमान्य रूप आहे. जे डोळ्यांना आपण पहातो, तो समग्र स्कंधांचा समुदाय आहे. जड वस्तुंचे दर्शन आहे. आपण त्या जडत्वाला सूचित करतो. खरे तर तो. जो - उपभोगाचे जे समुदाय आहेत, ते जड व चेतन जीव आहेत, त्यांचा संग्रह करण्याचा, त्यांना राखण्याचा आत्मा म्हणतात. जीव म्हणजे देह, इंद्रिये, मन अशी आपण समग्रांची कल्पना . ज्यात आप, तेज, वायू, पृथ्वी म्हणतो, सर्व आत्मा मिळून आहे. त्या आत्म्यामुळे आपण अहंकारी होतो, नाही, निरंतर असतो.

येथे केवळ बौध्दांना आपत्ति देता नाहीत. बौध्द मतात उत्पत्ती, स्थिती, नाश मानले खरे, पण त्यांचा कोणताही हेतू नाही असे एकांतिक मानतात. परंतु प्रत्यक्ष उत्पत्तीला काही तरी कारण आहे. ज्या कारणाचा काहीही निर्णय होत नाही ते मान्य नाही. म्हणून अपूर्ण असे हा स्कंध (परमाणूंचा समुच्चय)त्यामुळे संख्यांच्या उत्पत्तीत, विनाशात, निरंतरतेत कारण आहे. आपल्या आत्म्याने निर्माण केले जाते, नाश केले जाते. वैज्ञानिक दृष्टीने पाहिले तर रासायनिक उत्पत्तीत, नाशात सूक्ष्म उपादान हेच कारण आहे अन्य आकस्मिक कारण आहे . ती देखील नाही. पूर्वी सारी माणसे मानत, कर्मदेह मानत, कर्म तीन प्रमाणे हेच प्रमाण, हिमोग्लोबिन मानणारी सापडत नाही. पण आपली आहेत . म्हणून जे पूर्वी नव्हते त्यांची

उत्‍ ती आ ा प ा त्तो. ह्या ा घ्‍ टीत अश्‍क ा आह्‍ काह ि ा ह‍ि. म्हणू ‍ दिस ा ा ह‍ि, कळ ा ा ह‍ि, स ा ज्‍ ा ा ह‍ि, ह्‍ क ह‍ि ज्ञा ा त्‍ क‍ि ा ार ा ह‍ि. आह्‍ का ा ष्टींची का ण ‍ पूर्ण सां ा ता ‍ ा ‍ ा ल्ही . ‍ प ता ‍ ा ‍ स्व-स्वरूप सां ा ण ‍ र ा ह ीर ‍ ा ‍ स्‍ ा ‍ ारख्‍ ‍ ‍ ा त्‍ ‍ ह ‍ हे ‍ . ‍ ह ‍ रकश ा ‍ ह‍ि ‍ ी ‍ दृष्टी ‍ ा त्‍ ा ‍ / सां ा ‍ ा ‍ . स ‍ र ‍ ‍ व्‍ (‍ ‍ ‍ -अ‍ ‍ ‍) हे उत्‍ ती , ‍ ‍ ा ‍ ‍ अव्‍ ा ‍ ‍ क आ हे ‍ , हे ता ‍ ‍ कष्‍ ‍ आहे. ‍ ुध्द ा ‍ ‍ ‍ रज्‍ र एक ि ‍ कआ‍ ल ‍ र‍ त्‍ स्‍ ीक ा ‍ ‍ ‍ नाह‍ि. म्हणू ‍ आ ज्‍ ‍ ‍ ‍ ‍ ह‍ि एका ‍ ‍ प ‍ स्‍ ीक ा ‍ ‍ ‍ ा ह‍ि. आ‍ ‍ ‍ ‍ ‍ ‍ ‍ ‍ ‍ ‍ ‍ ‍ आ ‍ प ‍ ा ह्या ‍ स्तो, ‍ ‍ प ा ‍ र्थ ‍ ‍ ‍ ‍ ह‍ि ‍ ा ह्या ‍ ‍ ‍ ा ह‍ि‍. आ त्मा सं ‍ ‍ ी क ह‍ि ‍ सां ा ‍ ‍ ‍ ा ह‍ि, क ा ‍ ो दिस ा ा ह‍ि, आ‍ म्हण ‍ देख ‍ ‍ ‍ ‍ ‍ ‍ , ‍ ‍ ‍ ‍ का ‍ ‍ . ‍ ‍ श ‍ ‍ , ‍ ‍ ‍ ‍ , ‍ ‍ कूर्ण ‍ ‍ ‍ रस्‍ ीक र ‍ ‍ ‍ ‍ ‍ ‍ प सां ‍ ी , ‍ ु ‍ स्कृ ‍ ‍ प सां ‍ ी ‍ ‍ आ हे ‍ ‍ आ हे म्हणू ‍ ‍ ‍ र आ त्मा ‍ ‍ आ हे ‍ ‍ ‍ र आ हे ‍ ‍ ‍ ‍ र ‍ स ‍ सं ‍ दा ‍ करणा र आ हे, अस ‍ ‍ ‍ ‍ . म्हणू ‍ आ त्मा अ‍ स्तत्‍ ‍ आ हे तो आ त्मा ‍ ‍ ‍ ‍ ‍ ‍ ‍ आ हे, हे ‍ ‍ ‍ , आ ‍ ‍ ‍ . म्हणू ‍ ‍ का रि ‍ ‍ ‍ ‍ ‍ ह्या ‍ ‍ ‍ दि ‍ ‍ , ‍ ‍ ‍ ‍ ते ‍ ुध्द ‍ ‍ ‍ ‍ ‍ ‍ ळक ‍ ‍ ‍ क ‍ ह‍ि आ हे अप ‍ स्‍ ‍ हे द ‍ न्ही ‍ ‍ ‍ आ हे ‍ .

‍ ‍ श ‍ र, इंद्रि ‍ , ‍ ‍ , ‍ ंदू हे स ‍ र आ ‍ ‍ (‍ ‍ ‍) ‍ ‍ ‍ क आ हे ‍ , हे ‍ ‍ आ ि ता श ‍ र ‍ ‍ ‍ ज्ञा ‍ , ‍ ‍ ‍ ‍ आ त्मा ‍ ‍ आ हे, हे ‍ ‍ ‍ रे, अश ‍ द ‍ न्हीं च्या ‍ ‍ ‍ ‍ ‍ ‍ ‍ ‍ उ‍ आ हे ता ‍ ‍ ‍ ‍ ‍ ‍ ‍ , का ‍ -का ‍ ‍ सां ‍ ‍ ‍ ‍ रकरण ‍ , हे ‍ ‍ ‍ का ‍ आ हे.

ि ित्यो न्तो ैका त्म्यं, स्या दा ा द्न ा ि छ्दिा ्।

आा च ैका न्तेऽपु कि ि र्मा ाच ा ि ि ु ज्न ि ॥ ५५ ॥

अर्थ :

ज्री ि ंडळी स्या ्वा दा ा ि का रदेता ि (द्वेष करता ि)त्यां च्या दृष्टी ने ा दार्थ ि ि त्य ा ण ि अि त्य ा ण एकच कसा रा हील? कारण ते ा ु ा ा स्र ि ि रोधी आहेत. आणि ि र ा रे ि ा का रची अडचण ा हून तुम्ही अस े म्हणा ल की 'का हीच सां ा ता ये ा ा ही', तर ते अवक्तव्य आहे, आा च्य आहे, ि र तोही एका न्त ुु ा ा रू ा ा ही. म्हणजे हट्टा ने, एकां ता ने ि ि त्य ा ण, अि त्य ा ण ा अि ा ि र्ला ा ा हे ि ि न्ही र्न दोष ठरता ि.

स्र ा ा र्थ ि ि चेचा र :

ता रेच ा ही केवळ ि त्य आहे अि ा ा ही आहे असा एकां ता ने ा र ा ा र्न ि ि ्न कळ ा ही, तसेच अि त्य ा ने ि ऊ ा ही घा ल ि ा ही. ि त्य ा अि त्य हे दोन्ही स्रा ा ा आहेत. एका आ ेक्षे ि ि त्य ा दुस-या आ ेक्षेने अि त्य. अशी ि त्य-अि त्य ता स्रा ा ा ि, आ ेक्षा ता ने स्री का रली ा ा हिजे.

ज्री ि ि ा ा ि झा ले आहे, तुम्ही ा ा स्र ि हे सि द्ध दिसते. ा ण ि ृत्यू ा ्र्न ा रआहे, हे ज्री ि ि ा ्वर आहे, असेही ा त्यक्ष आा ण ा ा हतो. म्हणून आ ेक्षेने (ता ेक्ष ि ेने) ज्री ि ि ा ज म्ही आ हे ि ृत्यूही आहे, हे स्री का रले ा ा हिजे. ि ज्री ा ा ज्ञो ि ा आहे, ता ो ि ा ति ि ि त्य ा अि त्य ा ा ि ा ा ि ा ि. म्हणजे ा रस्र ि रोधी ा ु ा अस ले, ि र ि क एकच ि आहेत. ा ा ा ता द त्म्य ा ा ा ता ा ही. ा ण्या ि ा ता स्र र ा ि ि ि ा ा णी ि ेगळ्या गोष्टी वे ा के. ि एकरू ा होणे श क्य ा ही. एकरूप केल्या ता ा ा दार्थ ि ा ु ा ि आस ता ि. आा ता ि ेगळा ा झा ि ि ि ळ्णा ही. ज्ञा न हे ा ु ा म्हणून ि ो ि त्य, श ा स्र ा ि ा ि ु इंद्रियांच्या ा द्धी ने ज्ञा न ि ि ा ि, ि ि क त्या ा अि त्य ा ा दिसतो ा ण तो अस ा ा ही. गोड ा दार्थ खा ल्ला ि रतो गोड आहे, कमी गोड आहे, फा र गोड आहे, हे ि ि श्लेषण आ ा ा करतो. ि र ा स ा-या ि ि ा ि ा रीि ा दार्थ ि ज्ञा न केवळ आा त्मा ता ा ि ि / होऊ श कते. तो ज्ञा न ा ु ण आत्मा शी ता दात्म्य ा ा ा लेला अस तो. आणि आा च्या ा ता ंधी ही तेच

आ हे. स रे क हि 'आभ स' न हि, अकल्प नी न न हि. किंचित् भ स, किंचित् आभ स अ से स्था व्हा म हे, स र्व नि श्लेष ण केले प हिजे.

एक फ र प्रसिध्द धा र्मि ट ूरि ंटल हो ते - कुल र न म न. त्या न स ज्ज न स ले की, "तुम्ही एव ढे चा ले ना न व्ह त, या है रहस्य क य ? न व्ह न कोण ती गोष्ट न हत्त्वा ची आ से ?"

ते म्हण ा ले - "जी व न ती ल न हत्त्वा ची ज्ञी गोष्ट ती न व्हाय ती ल. जे ग र फ नि न ीर आ हे तो भ्व का असे न, स्थि र असे न, त्या ने सं तु ल न हत्त्वा चे आ हे. पुढ च ग र व करे हे त्या स्थि र ते न र अव लंबू न आ से."

न्ते ठे र न ती चे न ण नि श्लेष क उत र हो ते. ध र्म न आ से घ टे की स्थि रता न हि, स रे अ स्थि र, अ नि त्य. न कही हो ग न. ते थे नि त त करे आ से ल ? प उरे इच्छा ग हो ग ने न ज्ञा न की ही जी वि त ीत टेक व ा न की न हि, आ से घ टे. न ण तो ध न क जे म्हण ते, हे न रहस्य आ हे. जे प उरे जी वि त टेक ले न जे पुढे टा क ले आ हे, या न सं तु ल न हे. न हि न रा ज्ञ न. न से जै न नि र्धार ता ती ल स्था ना त डे आ हे. किंवा उत ती नि न र न शि शु त ले आ हे. उत ती न नि र र दि स त न, न ण जे स्थि रता आ हे, ज्या च आ ध र आ हे, जे प्रेरक आ हे, आ से शा श्व त न त दि स त न हि. स न्य एक न्त न ग दे जी व न न हो न न ज्ञ असे. एक न्त हे के ळ तु न ची -आ न ची भ न न आ हे, हट्ट आ हे, अहंका र आ हे. जी व न का दुःखी ? का हा र ? का नि रुत्स हे ? एक न्त चा ग धी. हट्ट मुळे. हट्ट हे अज्ञा न आ हे, नि का र आ हे, हे कुणी जाणू न हि न ही की हट्ट / एक न्त ह प्रका र आ हे म्हणू न जी व न आ ने का न्त ग दे असे न.

५६ : नि त्य त न क्षणि क त्व

नि त्यं न त्व त्व नि ष्ठ न न क स्मा त् न त् अ नि च्छि न्द ।

क्षणि कं का ल भे दा त्, बु ध्द्या सं न स्वो न न : ॥ ५६ ॥

अर्थ :

हे वि न न स्या स म, आ न त्या दे श न नि श्चा ती ल न र्दि न स्तू कथं चित् (स पेक्ष ते ने) नि त्य आ हे, का रण न से जा णव ले / दिस ते / आ नु भ व न ये ते आ णि हे जे न त्व नि ष्ठ न आ हे ते का ही भा स न हि, खोटे न हि. नि न अडका ठे न ते स न न ज ण न ण रे ज्ञा न आ हे. न से न स्तू न त्त

कष्टेिक्षपि कदेखील आहेअनित्हेआहे. का सा तो अनित्याण का न्सा क्षा आहे. सूल एका ना नेक्षपि काा नित्ा नेेरता झा नेका उत्ता रना हि.

स दा र्थनिेचन :

आमर्थी ता कांक्षितू आत नित्ान क्षपि कण दांती धर्म स्वाद्वदच्या ना क्षतू संग आहे. काहीना असे हाटे की हे धर्म केवळ बौध्द नित्यांच्या निरोधा आहे. पण तसे नाहि. मानवि एक प्रवृत्ती अशी असते की तो एका ना / हट्ट एकाच तत्त्ना ता. एकच पक्ष घेऊन तो रहतो. जीवन एक्टि. जीवनवितिल ज्ञान / कार्य या दांचे स्वरुप अनेकविध रंगांनी रंगलेले आहे. इंद्रधनुष्य एक, पण रंग अनेक. तसे हे जीवन आहे. ता तीन्ही वेगवेगळ्या एका लोका होत ज्ञान एरअनेक नयनिय उत्पन्न होतात.

सारखा नाही, कारण पाले म्हणून ऊस लागत. त्यांनी तोच उद्योग केला. आता ऊस हे एवढे उताल झा लेकी त्या ऊसा चे काय करायचे? या अर्थाने की संतुलन / संगमरस ह्या महत्व आहे. म्हणून जस अनेकांत स्वरूप निष्ट म्हटले, ता अनित्य म्हटले कष्टेिप्रवया ह्या होय. का अनित्य, का नित्य, का अवक्तव्य असा अर्थ याचे नयविचार आहे. यात दुसऱ्या विचारा ची पूर्ण शक्यता आहे. 'कथंचित् नित्य' असे व्याख्या आहे, वस्तु-तत्त्वात अनेका धर्म आहे.

आपण जीवनात संसारि, अज्ञानी, भ्रांत, निश्चयी आहे. ती जीवनि अवस्था आहे. ते त्या चे खरे / शाश्वत / नित्य रूप नाही. परंतु मानव पापी होतो, संसारी जीव मुक्त होतो हे सारे प्रत्यक्ष दिसत असते, त्या प्रतिभा सत्यच नाकारता येणार नाही. पृथ्वीवर देखील आपण पाहतो की कुठे वाळवंट तर कुठे दलदल असते. तापमान कमी, जास्त, सूर्योदय सूर्यास्त वेळ अनेक ठिकाणी वेगवेगळे असतात. कुठे पावसाळा, तर कुठे हिवाळा, कुठे बर्फवृष्टी असे वैविध्य असते. काही ठिकाणी कल-सापेक्षता तर काही ठिकाणी स्थळसापेक्षता असते. म्हणून द्रव्यसापेक्षता, क्षेत्रसापेक्षता, कालसापेक्षता भावसापेक्षता या चार दृष्टीने पाहिले तर सर्व प्रश्नांची उत्तरे होतो. त्या देखील संशय रखण्या ऐवजी विचार करून, त्या त्या सापेक्षतेने ठरवावे लागते. उन्हाळ्यात लोकरी कापडे वापरु नये, पण थंडीत हवेत. देशात राजकारण असेल, तरी तो सामाजिक व्यवहार

अस तो, मुलाया या अस तो. देश तोकशाही र य तो, प य र हुकुमशाही अस तो. यो मुक्त अस तो / मृध्दही अस तो. उत्तम क्रिकेटपटूही अस तो या व द्यीही अस तो. एक व्यक्ती अशा अनेक स्थिती अस त. तेव्हा सर जी या विविध आहे त्या प्र -

का चे हे. उंच होते. एक मा त न्त्र होते. अनेका मा त रुपाणी शुध्द होते. म्हणून निर्मित तियाय विस्ता सुंदर, स वी चे लोक आहे.

: ५७ : उत्पत्ति - विनाश - नित्य हे विशेष -

न मम य त्मा देहि न क्वेवि व्यक्ति मत्
क्वेत् देहि विशेष मत् हैकम्पादयादि ॥ ५७ ॥

अर्थ :

हे प्रभू, आपल्या देशनेमाणे कोणतेही नवीन द्रव्य (नवीन द्रव्य) य निर्माण होत नाही, उत्पन्न होत नाही, वा नष्ट होत नाही. नाश होत नाही. कारण आपण सांगत वी 'उत्पाद व्यय ध्रौव्य युक्तं सत्' काही उत्पन्न होत नाही, न नष्ट होत नाही. अशे द्रव्य क रुपाय माय स्पष्ट आहे म यात निर्मितीय एक अत्र आहे एक आंत सूत्र आहे. सम व निश्चित हे सूत्र प्रभू तूप आहेत. स माय (द्रव्य दृष्टी ने) काही निर्मित नाही न हे नाही. द्रव्य बदल ते स पर्याय, म्हण नियमित.

समग्र र्थविचार :

या कवितेत आपण, प्रभू विशेष ,म्हण ने नियम स विज्ञान स्पष्ट करी त आहेत. आपण मूकडे पाहतो /दिसत जाणतो / अनुभवतो ते दोन प्रकारे एक आहे दृष्टी स मय णी. दुसरे विशेष ची. दोन्ही एक च वेळी पहाणे आहे. स मय द्रव्य काहीही नष्ट होत नाही. न नष्ट हो ते तर न वाचन कहीही होत नाही. म्हणून स्थिरत्व ह एक भ ग. पण सर्वत्र द्रव्य परिवर्तन निर्मित होत. ते निर्मित विकास वित्त

दृष्टी ल .ही ह्ण ता ा ेा ेम्हप ाे ा े का हे झा डाहे. ा प म्क झा अ हे ाृ क ह्ण ोणहा ा ी.ाा ेा

सा मा र हे ही ा आ हे ारिा ा ि ा ाक /रिशे ता ा रेत ा क्ष अं शे ा हा ह्ण हो ता ा. म्हप ू ा सा मा र

का ा अ हे ा ि ि ो का ा द का े आ हे, हे फा ाणे ा हत्ता ा ेआ हे जीा,ाुद्गल ,ाा , आा ा, का ा

ा आ क ाश ह्ै े ह द्रव्े ा ा ि ा ा ा ि ा स रूा ा आ हे .ा ी ो कि ो ा कि आ हे .ा प ा ा ा र

ा ह य का ा ाूरक आ हे .ाते का ा े स ा ू ा ुप ा ा आ हे .ा े ता द्रव्या ा सो डू ा ा ह्ण ो ा

ा हि ा .ा ाुप एकरूा आ ता ा ,ता द्रव्या ा किंा ाुपा ा क स रूा ा ा द्रव्ा ि ा ा ा आ ा े.

अशी स्ा ा / ा ंडपी ा द्रव्यां ची आहे. म्हप ू ा सा मा र ा : ता ेा े दर्श ा / ज्ञा ा ाे ह्ण ो ा े

ा ि ा का ा अ ि ा ा शी . म्हप ू ा सा मा र ह ाुप .ा ं ु ा रिा ा ि ा ा ि ा द्रव्ा ा हि. एकही

द्रव्ा ा हि.ा ा रा रिा ा पा ा ा रे म्हप ा े का ा ,ा रटी ा रिा ा ि ा व्हू ा द्रव्ा आ ा ा. ा ा ता

ा रिा ा ा ि ा ो हि ा ा . सा मा र ा ि ो आ े दोन्ही ाुप ा ा ा ा दर्श ा आ हे .

अ ि रहं ा े सां ा ा ा े आ े ा े ा ा मा र ा ि ो ात क री ा ा. हे ा े ता ा ा े ि ा रूा प

आ हे, ा े अ ि ं ा दि आ हे ा ा ा ा आ हे, अ ि रो टी आ हे ा ा रे ा े का हि सा ि ा ा ा फा ा े ा

आ े का न्ता क्ष ा ध्दी ा े, कथ ंचि द् आ हे, कथ ंचि द् ा हि. का हि आ े क्षे ा े आ हे, का ही आ े क्षे ा ा हि.

ा ा े, द र उा ड्ो ा े आ े ा े ा े ा ा े श ा ा ा ी ल ा ा. ि ा ा ा आ ा जा े

ल ा ा.म्हप ाे ा ु ा क्या दृष्टी ा े ाुम्ह ल द र ां दा . जी आ ाुष्या ा ी ा ि ा ू ा ी, ाू का का ा

ि ा ू ा ी ता दृष्टी ा े आ ा प ाू ा आ हे ा ा जे आ ाुष्ा श्ल क आ हे, ता दृष्टी ा े ि ा ा

आ हे ा .म्हप ा े एक ि ा ा आ ा प जि ा े ह्ै आ हे ा ा ाू ह्ै आ हो . ाुम्ह ल फा ा ा ा ा ा ा ा

ा ो ाुम्ही ा ा ा सा ा जो ा ा ूा ा ा रदो ा ा आ ा ता ा ा ा ा ा ा ि ा ो. क का ा ी ा

ा प दे ा ह्ै आ ि ा ा ा सी ा े ि ा ि ा ा ा . ज्या ा ि का ा ा ा रा ो ा ा ा ा सो, ज्या ा दि ा ा ो

ा ा ा ा ा ो. ा प 'द्रव्ा '(ा ा) का ा ा आ हे ा े का हि ा ह्ण ो ा ा हि. ा ी ा क ा ा क ा ा ा

आ हे. श ा ा करी ा रा ो ा ा र. ा ो क ा ह्ण ो ा . ी क फा ो रद र आ हे . ५० (ा ा ा)ा ो ा ी ा ा आ हे,

ा े ा ा ा .अशी ह्ै क ा स ा ा ा ा ह्ै आ हे, ा ा ा र्था ा ह्ै आ हे

क र्येता दक्षा ये हेतो र्नि म त्क्ष ण तृथ क्

न तौ क्ना त्यद्या स्थ म त् आ न क्षा क्ष-नुष न त् ॥ ५८ ॥

अर्थ :

एका आ स्थेहा म र, म्हण ने न दीम न आ स्थेहा ज्ञ न हो न . द न्ही हे एकाच का ने का स्न .अस्त श स्न न म न आहे. न ण द्यांचे हेतू देखीत न क्ष ण कारे न (न न न क्ष णे आ त्या ने) का र्य हे त् हो ठेआ न म न.न र उत्त दी,न म र न क्ति त द्यांचा न स्थ र न ळ (न न न) न द्य न म न रति नही हे ति न द (अ-न न्न) ठरती न.

स न्दर्भ विवेचन :

द्य तू न कुट र्माचे नि हेन न ठे सन्द आहे. म र व ज्ञ न द्य द्ये एक का स्न (हेतू) तुरेस आहे. ज्ञ न, द्य ळज्ञ न हे ह एक भ न न न न न्त हे स्थी न ठ ही ज्ञ न न. म्हण ने द न ज्ञ न. स्थी हे कुद्य न ण म न न, न म न्त्य म ज्ञ न हेतो. म्हण ने एका आ स्थेहा म र न दुस-द्य आ स्थेही नि र्नि ती द्यांचे का स्न एक. न ण न क्ष णे नि न्न आहे. न ना द्य तू न ण ती न क्ष णे न ठे, न स्थी त म न्त्य त्य त म ही न क्ष णे न ग ळे. न क्ष ण (नि न्ह) नि न्न द्य ळे उत्त दी न क र द्यांच्या न नि न्न त आहे हे न क्ष त स्थी क र दी ता न न. क -द्य क न द्य र सुंदर नि ठ काढ न की क रे न ण न द हेतो, न नि ठ न न स्था ज्ञ न हेतो. क -द्य क द त क हे न स्थी किं व न न्हीं. न ण त्या नि ठ त न हस्ता नि करुन हे न न न हेत न. अशी नि न्न त, कच्चा म त स्ने स त नि ख्ती, न क का म न न ह न . न र्म न कन्सी , न रि न ति न द्य हेकी आ न न डते. दून दह्न सन न टिटर, न र न ढे ऐंशी रुन न कित्ते.

म्हणून तत्त कळे की नि नि न नैद्य स्कि / भ न म त कि नि ठ त हेती म्हण ने द्वैत / अद्वैत, नि शिष्ट द्वैत, भक्ति म र्ग, ज्ञ न म र्ग, कर्म द्य न त्या म न न्यांम आ न त्य स्कं ठ, स र्गे न न न न आ कल न करुन एक लोककल्य णकरी स्नू न न क्षकरणे, हे आ द्य र्य हे क र्य. आ नका न र्य, देन -देन त, नि म र, आ ग्रह-दुराग्रह द्यांच्या कि ल्ल न त तून म न न त र्श न, न स्थि र अश्त हे जो न न नैद्य स्कि न न ह न आ ण णे आ न डत न. न क र्य आ द्य र्य म ही स्ना न न्न न न केले.

'देन न न' हे श ब्द स्न म न इत की का मका आहे की ती ज्ञ णु स न्य नि ज्ञ न त का न णी आहे. अस आम ज्ञ न पृथ्वीव रका ही र हिल न स्ने न्य देन त म न न म हे / न ज्ञ न म हे. किं

न पुष्प श हणा झ ह्न न रहो न न आ न न, ट श ग्रान स्वीकार न हि. उल्ट ण ट श , ट न ट श न न र झा हे, ट म्हण जे न हण प, ह न न संस्कृती , न ट ट न, ट न न न स. कुश ण म्हटले की डोळ्या पुढे स रे पुरि न प न ट हे, गी स ण र वेद स स्त्री न न ण पू न ल्ही न र कृष्ण स स की ठेवू न स ट न ट श ट न हत्व आ हे. वेदांना आपौरुषेय म्हटले. का रण ता ना एक अस ण न हता , ण न कार्त्ता / न हि. जैनांनी देखील आ गमांना आपौरुषेय म्हटले . तीर्थ करांना आ गमांचे ण न क्ता दिले न ले न हि. न र केवळ आ ट न र त्येक अश न न न तीर्थंकरांना आगमांचे ण न क्ता बा टे ला न हे असते. त्यांना 'अर्थकर्ता' म्हटले गे ले. ट का हि आ गमांचे निर्मिते / कर्ते न हि त. ट स रे प्रोफेक्टर्स आ हेत . म्हणू न जैनांनी अनेका न्त ना आश्रय घेऊन नेहमी प्रमाणे द्रव्य - आ न न, काल-आ न न, क्षेत्र-आ न न न न भाव-आ न न अशी प्रकार मांडले. भ न-आ न न न र त्येक जीवा न त्यांच्या कैर न्या न न भ न आ हे ता न न न र र न न न न न हि. एकेंद्रिय जीवा न सू न र न कर जीवा न न न भ न-आ न न स्वीकार ले . वैदिक म्हण जे का य ? न र भ न-आ न न. वैदि लर्षी म्हण जे झा न न र्षी.

स न्य ग भ व न न स्तुति न न कारांडपीत न न कार न न न न म्हण जे अनेका न्त .असा एक मोठा न न रआचार्यांनी न न सा न करीत आ हेत . त्यांच्या काळी ण न न त न न न न जीवन न न न न न र त्यांना उपलब्ध होते, त्यांच्या न र न न घेऊन त्यांचे ण आ प्त-अरिहंत न न त्यांचा अनेका न्त न न क्रिया न न न सा न केला आ हे

: ५९ : न न न - न न स्वीकार

न ट-मौलि - सुवर्णार्थी, न शोता न न न न न न न ।

शोक-प्रमोद-न न न न, ण नो न न न न हेतुकम् ॥ ५९ ॥

अर्थ :

ण न कुणी सुवर्ण न न ट मोडून , मुकुट न न रकरतो त्यावेळी उत्पत्ती , न न न न न स्थिती अश न न आ न न्थांचे वेळी अनुक्रमे शोक, प्रमोद न न न न न न अश न न अ न स्थ दृष्टी न न न न न न न न हेत सा रे न न हेतुक न न जा अस ते.

स घ र्ट ि ि न्च न :

या कारिखोतून एक न्हीच्या उदाहरणाने उपमा व्यवहार-न ि रवत (दौव त)यांची स्थिती सध्द केली जात आहे सेनारा या नट मोडल (मा ह)मुकुट ि निर्माण केला (उत्पत्ती)न मुस र्पत का न न अरे दौव , अशा ती न केळी, सुन र्ण न ठ म मा ह म्हणून या इूट या ठ्णे, मुकुट न य रङ ा त्याय म आनंद आणि मुसुर्ण होते न त कि आहे म्हणून म धरव्य म न, असे ती न म न प्रकट होता न.आ पण स्वेव्य रूप केवळ हर्ष-विमाद न, सुख-दुःखा न म सा या न स्पूना ह ने ते. न ण ओ ि रवत जाणते ते म ध रव्ग होते, म्हणून म खेद, ना हर्ष, अशा स्थि ती न असते.

जी न मा हि आहे न म न मा ने असा न. ज न ह होण्या स्व आहे ती त्या त्या न स्पूंनी योग्य त आहे असे म्हणून दुःखी होऊ न ये, न व्या ि निर्मि ती न इा केवळ प्रफुल्ल होऊ न ये, न म न न ि नि् दैन न्या ती अ ि न म शी न प जे आहे, जे शा श्वत आहे, ज न्हीचा आ त्या न यो रा हण्या रे आहे, त्या न स म प र ह न.

हे न र्ग म न प्रमो, आ पण हर्ष-नि म धांनी का र्ग ित आहा न, याचे स्ूक आ म्हा ला स ा ङ्के आहे. न र न कुणी मेला, स ता तीम म श झा ला, का म र न खोट आली न र आम्ही खूप शोकाकुल होतो. स ंसा र न न दै शोक आणि हर्ष यांचे न्य न म ह न. त्या केळी अशी जा णीव पि ि न्ती असा ती, की हे स ा रे पुर्वनि न आहे, क्रमबद्ध आहे, ि न न आहे अशी म ध स्थ वृत्ती न म ल, श रीर ल, ि म्मा र्ग न ह ण न र्ग करते.

आ पल्या जीवना न खूप त ण ह ण न आहेत. भीती, ईर्षा, रा ग, हा स्मी न, न र-न र न आहेत. हा तेनिव्य नाहि, न क े न श िी न. मुलांना, आ पल्या न कलोक अशा न ण ध न ठो न न.त्यके मारेका ठ त्यांचे स ा रेमाण ण करू घा व न न न. खूप इच्छा करता न. त्यांना से न घो डेन न ूत व का न.हे स ा रे शोभ न होते, असे त्यांना म टन नाहि. या न कांना न न न भीतीच्या म म न मा न ठो ण्ये म न आहे, क्रूर कर्म आहे, ती त्यांच्या विकास ची हत्या आहे, असे कुणाला हि म टन नाहि. हि ि न रिकहिंसा होय. अशा न म न ल आ म म व ि न म र्मल त्या आहे थोडेसे म ध स्थ व्हा वे, स ंतुलि त व्हा वे, स ज न व्हा वे हे प्रत्येक व्यक्तीचे न स ग्र्य्ष्ट कर्तव्य आहे व्यक्तीच्या विका स ाचे, उन्नतीचे, नै ि तिकाचे आणि का र्य मा ि न स न उज्ज्व आहेत. त्या न त्यांच्या कुण ती ज्ञानपे / आ न्डेडून स रा न न होण्या स न व्हा करावी.

फेर नवजा मान 'मा क्ष्क्ष माधिनी रित्यू' असे म्हणत आहे. निरुद्ध पूर्ण भेडे तो नको नेमा, रागद्वेष, आसक्ती याचे दर्शक बद्दल तू दूर राहशील. तुम्ही केले, हा अहंकार सोडून द्या आहे. भेडे / द्वेष आले म्हणून, दिसत नाही विकार मानिले.

या कारिकेत ज्ञानाने ठराविक अशा प्रकारचे आवश्यक गोष्टी या आचार्य उल्लेख करीत आहे. जाणाम म्हणते, या दिवस साक्षेपाने ठेवले आहे, तेच दिनचे होते. आनंद / हर्ष किंवा शोक, ज्ञान द्वंद्व तुम्ही शांत, त्यामुळे असा मनुष्य अंती सुख करतो आहे.

आणि असा आनंद ओढून माझ्याला असेल, सरे आता उद्देश होतो त्याच्या क्रियांना चुकून त्याच्या असतील त्या आचार्यांनी जे सूत्र त्यांनी सांगितले, म्हणजे मनुष्याने ते स्वीकारुन मार्ग होतो. सत्याचे विचारामा, उत्तरी, विकार सर्व त्याचे तुम्हाला भेडे रहात. तेथे प्रकारचे आहे अनेक गुरु, अनेक शास्त्र, अनेक प्रकारचे विचार ना सांगणारे असतात. तुम्ही स्वतः विचार, तुम्ही त्याच आपुलकी वेगळ्या सर्वे असा. जो अशी विचार, अविरत शांत राहतो, जागतो, आपुले सुखी, समाधानी होतो.

: ६० : एक नवा विचार

न त्यजति न गृह्णाति न ध्यायति नाक्षेपति :

आत्मारामो महात्मा सर्वत्र तृप्त एव हि ॥ ६० ॥

अर्थ :

ज्याने आपण काहीतरी करून कोणीही असे काही केले आहे, तो दही खाणार नाही. ज्याने केवळ दहीच प्रत्यक्ष होण्याचा विचार केलेला असेल तो दूध पिणार नाही. पण जो असा दृढ संकल्प करेल की गोरस (दूध व दुधापासून होणारे पदार्थ) मी घेणार नाही, तो दूध, दही, श्रीखंड, मलाई इ. स्वीकारत नाही.

सर्व विवेचन :

आ ा दिे रफ्ा ग्ीािान्ी हे उदा हरण आहे. ज्ो अा ा ाेतो की ी आज ज्ााणा ा दूा ाेईन्ा , ाो दही ाेणा रणा हे. का रण दही ज्ो दुधा ााूा ाासे अाो ा ये दही म्हण ाे दूा ा व्हे. ी ा ााे दही खा ण्या ा संकल्न करी ा ाो दूध ाेणा रणा हे. ा ण जो म्हणोा की ी दूध ा दुधा ाे काोण ाेही ा ा ई ाेणा रणा हे, ाो दूा , दही ा दूधा ाे काोण ाेही ा ा ई ाेा करणा रणाही . ााूा उता ी, ा ा ा ा ाैका ा आशा त्रा ाा कस्थ ीाे ासुंदरा ा ाे ा आहे

सा ना ग्ीा ा ा अशी ा ुर ाा रिस्थ ी आहे. ज्ो ज्ो आहे, ा ाे ा सीका रााे. ा ासू ा ा ा ा आहो हे ज्ा ाूा ता ंच्या ा ा ाशा ा ा दुखी होऊ ा का . घा ा ा ा ा उा ाो की ााा ू ा ा ा का ााीा होा ो. ा ाी ा का ा ाशी फुटली की ी आका ा ा ा ळएक करा े. ा ुण्या ा ुकू ा एखा दे ा ोट ा ॅटा ा सो ा ोी की ा ाीा काो आा ा होा ो. आा ो ा ा ा ा ा ा होा े. ा खूंा ा ा ा ा ठरलेला आहे, तुम्ही को व्ा ा ा आहा ा. इा को ा ा ा ताूा घ्या ा ा का हे एक का रण ा ा हे. एखा द्या का रखा ा ा ा का रखा ा ज्ोलू ा ला किंवा कुणी ज्ा व्ला ा रआता हत्या का ा ा ा का रण ा ा हे. ज्ा रउद्या देखी ा ा का होऊ. ा ासा ाी ा सा ना ा ुद्ल ांचे ा रि ा ा ज्ो ा डा े त्या ा देखी ा एक ा ा ा का ा रिा ा ा ा ा ा ा आहे

: ६१ : का ा एक, का रणे अा ेक

का ा-का रण ा ा ा ा ा ा ुण ा ुण ा ा ा ा ा ा ।

सा ा ा ा ा ा अा ा ा ा ैका रो ा ा दिेषा े ।। ६१ ।।

अा ा :

ा सुस्थ ी अशी आहे की का ा ा करण ांच्या ा ज्ो रएक ा ा ा ा ेद ा ा ा , ा ुण ा ुणी , द्रव्य - ा ुण क्रिया , सा ा ा ा ा ा ा ेष ांच्या ा हे एक ा ा ा ा ेद ा ा ा ा ा रो ेही ा ोग ा ा हे.

सा दा ा ा ा ा ेचा ा :

असेही काही लोक म्हणतात की कार्य होण्यासाठी कारण कोणत्याही वेगळेआहे. (असे नैशेषिक म्हणतात)एक कार्याच्या उत्पत्तीला केवळएकच कारण आहे असेही म्हटले जाते. पण प्रत्येक कार्याच्या मागे अनेक कारणे आहेत/असतात. कोणाच्या मते त्या कारणांना अनेक दोष देतात.

जसे, एखादा रोग / पीडा / संकट मानली की आपण आपल्या मनात केवळआमच्याच एक कारणाला धरतो, असे म्हणतो. जसे, एखाद्या जीवाला मुक्त झाले की ती मुक्ती त्याला कर्मापासून मुक्त झाल्याने मिळाली असे मानतो. हे मान्य नाही की जीवात स्वतः मुक्त होण्याची, स्वतंत्र होण्याची शक्ती आहे आणि त्या जीवास प्रेरणा मिळते, क्रांती घडली असे त्याला वाटते. म्हणून इतर कारणांपेक्षा वेळकाळ याला जीवाची प्रेरणा महत्त्वाची असते.

काही मंडळी काळाला, ग्रहांना, नक्षत्रांना सर्व परिवर्तनांचे प्रमुख कारण मानतात. त्यांनी हे लक्षात घेतले नाही की स्वतः जीवात / पदार्थात स्वतःमध्ये परिवर्तनाची शक्ती आहे. त्याने मानलेल्या बाह्य द्रव्यांमुळे त्यांची परिवर्तने ही स्वतंत्र होतील. अशी परतंत्रता एक मानसिक दोष होय. परिवर्तनात स्वतःचे द्रव्य स्वतः प्रमुख्याने कारणीभूत आहे. पूर्ण अवस्थेला मान्य करून अवस्थेची निर्मिती ज्या पदार्थात होते तो पदार्थ स्वतःमध्ये कारण मानला पाहिजे. अंगभूत सामर्थ्याकडे आपले दुर्लक्ष होते.

आपण जे दारिद्र्य, दुःख, अज्ञान, दुर्गती-भय इ. जीवामध्ये दिसते त्याला सतत जीव स्वतः कारण आहे. त्याचे निकारण म्हणजे प्रमाद, मोह इ. त्याच्या स्वस्थितीचे कारण आहे. परंतु त्याची अंतरंग शक्ती जागी होत नाही, तो स्वतः परिवर्तन स्वीकारत नाही, परिवर्तन शक्य आहे, हे दुसरे कोणी सांगितले तर ते मान्य करणे उपयोगी पडत नाही.

कोणत्याही समाजाच्या प्रगतीसाठी, त्याचे आर्थिक सामाजिक, सांस्कृतिक प्रगतीसाठी केवळ एकदेकरुन भागत नाही. त्या समाजाच्या व्यक्तीच्या मनात ही परिवर्तनासंबंधी स्वतंत्र प्रेरणी करावी लागते. समजा तसे घडले, तरी स्वीकारण्याच्या समाजाच्या / व्यक्तीच्या मनात अशी आशा, उत्साह जागृत केला पाहिजे की स्वतः शक्ती, स्वतः ऊर्जा त्याचे त्याने ऊर्ध्वगामी केली पाहिजे. जुन्या परंपरा व अन्य विचार, भगवानांचे परिवर्तनवादी विचार स्वीकारल्याने त्यांना घ्यावे लागतात. तीर्थंकरांची कल्पना जैन धर्मात आहे. प्रत्येक तीर्थंकराच्या काळात काही तरी नवीन स्वतंत्र समाजात दिसलेले आहे असते. ते दौर्बल्य घालवून समाजाच्या

प्रगतीसाठी/उन्नतीसाठी/मोक्षप्राप्तीसाठी त्या तीर्थंकरांनी प्रगत केलेले असतात. हे तीर्थंकर क्रांतिकारक विचारांची सत्यताने देशना करीत असतात.

ज्या वेळी ते तीर्थंकर उपस्थित नसतात, अशा काळी अनेक विचारवंत, प्रज्ञावान मंडळी, एकन्ताने, हट्टाने दुराग्रहाने नीतिविरुद्ध सामाजिक असंतुलन निर्माण करतात. हे सर्व सर्वसाधारण असते. या सर्वांवर मात करण्यासाठी, हिंसाहिंसा जाणण्याची शक्ती असल्याने त्या मानवाचे ऐहिक/पारमार्थिक जीवन सुखाचे, समाधानाचे, प्रगतीचे व्हावे हा हेतू ठेवून उत्तम विचारांचा असतो. विकार-नाश, दैन्य-नाश, दारिद्र्य-नाश, भौतिक सुखापासून मुक्त होणारा समाज हा सामान्य धर्माचा केंद्रबिंदू आहे.

: ६२ : ग्रीनाना हुआ पणीआ हे

एकस्मा ऽनेक-दृर्ति नभ गाभ म क हूनि वा ।

भग्रि मा इऽस्प नैकत्तं द्वेषो दृनेरमा हे ॥६२॥

अर्थ :

म नो संग्रिनमग्रभाणे कार्ण न क स ,गुण न गुणी, स मन न स मन न नस्ुम स-मन एक नार्न नेन नेन ळेणा स्वीकारसा नेन मन हि. अरिहंता च्या ग्रिनमारन अस एक नमा द स्वीकारसा नेन मन हि. अरिहंतांच्य ग्रिमराय अस एक नम दस्वीकारसा नेन नाहि. जग न स्नूप एक भग आणग मनते, त्या ने नेनटन अनेक भगांनी ग्रिलून होन. म्हणून एकत्ति मन न केले म हिजे.

सम्यार्थ ग्रिचार :

म करिता न एक सुंदर रहस्या ची समीक्षा आहे क ने, एखादे सुंदर नक आ ण म हने. ग्रिक नक ह एक न हूहआहे, सुंदरतेने निणकेला .त्या न असंख्य धा गे आ हेत .एक एक धा गा ग्रिलून ते न क ननले आहे. अशी जीम हूमिका आहे, ती आण स्वीकारतो. ग्रिक प्रत्येक धा गा नेन ळआहेहेहि स्वीकारतो. मोटा स्ता डिदिसने एक. ग ण असंख्य भगांच्या युत्मीने ती न म रकेली जाते. सुमर्णाचा तुकडा दृनत्न न रअनेक सुमर्ण-कणाचा ग्रिलून तो न नलेला आहे, हे आ णर्ण क ग ते अस नननन र्दक न आहे. तो न ननमन न मन ल न रग्रीनन न ह हेऊन क ळेल .ग्रीनमहि अनेन आहे. आत्मान अनेन गुण आहेत .केन ळज्ञा न गुण न आहे, केन ळआनंद गुण आहे अस मनणे योग्य नहि. आत्मा एक असला नरि तो आत्मा असंख्या न नेन नांशांनी अनलेला आहे, हे स्वीकारणे ला गतेनिश्चाननहि अशी ही नन हूरुमा ता आहे. व्यमहारनेती आण स्वीकारतोच .

: ६३ : देश न क ल न मांचा स नेक्ष ग्रिमार

देश का ल िश ेड ि स्य व्यृ ि ्र ि िद्धत ् ।

स म न्देश त स्य ूर्व का ल ्का र्यो: ।। ६३ ।।

अर्थ:

देश का ळयांच्या सा े क्ष ेे त्येक स ू ्रिया र /आ पार े ेद म ा ल ा ते. देश - का ल सू अशी ि ळून स ूटी ि द्धता होते. एके का ळी ोे योग े अन्न ज ीही योग , उ ुक्त अस म ही. ो ो का ळ, ोे, ज्या का ळी उ ुक्त े ते म न करणे हिता े. स्थ ळ का ळ ही आ ्रह न को. त्या ही िे्क हस .योग का च न का ळ यांच ेळहा .

स ुद्धार्थ ि ेच न :

आ ण म हिती की त्येक ी ा ा ल क क्क ण ल ा . अन्न , पाणी , हवा इत्या दी ोष्टी ल ा ा. आ त्म्य त्या दार्थ स न ्क्ष े ाही. े स ेर दार्थ ि न्न आ हे . ण त्यांच ही हव आ हे. अस े ि न्न ्क्षणांच्या ुणांच्या दार्थ े स ह अस ल ा उ योगित स्वी का र हआ हे आ त्मा देखील लोका क श र हतो, त्या त देखील का ळ ेद आ हे. ि र्णां ची स्थ ळे ो ळी आ हे , म्हणून त्या त्या आ ेक्ष े आ त्म्याच्या त्या गोष्टी किंवा दार्थ स हाय र आ हे . त्या च्या अ तर्ंत्कि ेद आ ेद स्वी करणे योग्य हे. आ त्मा सर्व ा दार्थापासून ि न्न आ हे ो स ्क्षण े, स ुणा े. आ त्मा ै न्य अस त्या े ै न्य की ही न ष्ट होणा र अस त्या मुळे तो स ा ूआ हे. ुत्या ही र्म, अर्थ, आ का श का ही द्रव्ये ि ि न्न म्हणून आ हे. े अत ंि कि ा र े त्या ा म ही . का र अत ंि कि न्नता ही का ही देश का ल यांचे ि य ककार ्य म ही. त्येक द्रव्य हे स ा स ा े ि य क(कंट्रोल र) आ हे. ु स हा रका से अ ेक आ हे .

आ ऽ य ऽऽ श्री म य न स्वा तंत्र्य न न य दि न य न्।

इ न्दु न्दु क न : न न न्दो न न्दु क न : न न य यि न : ॥ ६४ ॥

अर्थ :

आ ण खि एक शंका . आ ऽ न त आ रा न ते ते, (आ ऽ टी) अस न ळे वा ळे दो असल्या ने त्यांच्या न न स्वतंत्र त आ हे, असे म्हण णे हि योग्य न ही. देश न का ळाचा दो न गोष्टी नी न न य न न न ते, हे हि म्हण णे योग्य न ही.

स्पष्टीकरण :

आ चा र्य श्री न न य न न्दा न दि न सू स्पष्ट करता त. आ प ण न र म आ ऽ न ते, म्हण जे न र होऊन जा त न ही. कार्याचा आ ऽ न ते, म्हण जे कार्य होऊन जा त न ही, संसार म आ ऽ न ते म्हणून संसा र होऊन जा त न ही. हे पृथक्ता ची म्हण जे वे गळे पण ची भूमिका न ही असा वी. संबंध आ हेत न म्हट ले न र न ही हे. म्हण जे काही न संबंध आ हे, सापेक्ष ते न काही न संबंध न ही ते ही सापेक्ष ते ने. उदा., हिंदू न त्व म न सा रे कार्य ईश्वर ला अर्पण करता त. दि स ईश्वर ने नि र्माण केले. हो च कर्ता, हो च हर्ता, असे ते म न ता त, त यांचे म्हण णे हि यो ग्य न ही. प्र त्येक जीवाची स्वातंत्र्य त त्या न न स्वतंत्र ह ते. प्र त्येक द्रव्य वे ग ळ वे ग ळ आ हे, हे उदा. खरे, प र स्प र यांच्या स्वातंत्र्या न दख ल न देता, स हका र्य करता ते हे ही खरे आ हे. आ त्मे अरा -आ ऽ टी न त खरे, अपेक्षे ने न सा रे द्र व्य स्व-लक्षणांनी म्हणजे आ प ल्या गुणांनी वे ग ळे हेही खरे न व न पु न टी न की आ हे. आ त्मे म्हणजे न टी न ती य म न य न संबंध आ हे. न ण न ट स्फोट वे न ल त र ते न ही स न न. न दो न जीव न वे ग ळे अस त त. न ण िन म न न एकत्र आ ले ले अस त त. टी म न न ही न न ढ यु री न खरे आ हे. प र त ण न ची न ही. प्रत्येक स्त्री/पुरुष वे ग ळ्या आ ई न डिलांच्या आ हे त त्यांचे संस्का र/ध र्म/वि चा र आ च र ही वे ग ळे वे ग ळे आ हेत . स्त्री ने पु रुषा ची स र्व करा य ची न ही, किंवा पुरुषा ने स्त्री ला दासी / गुलाम/एक न न न र हा त्री स न न न न न ही. दो घांनी प र स्प र जाणून द्वैत ले न र न र ने न रा ण टिकते. हे उदा. व्य व हा र अहे, न ने न सा-प दि श्रा टी न द्रव्य न हे न आ हे. आ त्मा ह न न स म ह ऽ फ श कतो, हे ज्ञा न आली न न सा न त

झा ला रसपी हंड ने दुर होऊ ला ा ात .ा रा दर्शन आ स्क ती हुम पी .टी आ स्क ती दूर झा ली की े स ेरा द ष हुन े र हा ान हिर .पूर्ति हुन े व्हेर ,ा प ा ाने ,पूर्सं िद कर्मानी ,पोह ने हुम्हे ा रे म्हप ा हेरा .अस ास र स्ंधा ा ा संयोग ा भा ा पीट न्या हल्का आ ला पाहिजे.

दोन पी ा ा कंठा ा ा ए काने कारे आरे श ह होरा ा की ा ख रे ा टा ा हे. र स ा रङ्ग का ाा ा टा र हतो की त्या ा सूप आ ा प ा ा ळेआ हेत आरे ज ा ा ा नहे .ा प ने वि ा ा ा ा अत ा ा श रे र, आ त ा ा कर्ां ा ां ा ा ा ग ळ ां ज ा ा ा ा की मूर्च्छा र ह ा ा हे. आ स्कती ा ा ा ा ा सूक्ष्म कर्म ध्द्ता ा रहा े. ा स ा ा की कर्म ा े स ा ता .अश ा रीती ने भेद-कल ा ा ा आ ेद कल ा ा यांचा स्वीका रकार ा ला ा ते.

ा ेश ा ा ा ा अ रिहंत ा ा ा ा हे रू ा कआ हे, आरे आ ा ा ा ा ा ा ा ा .आ ा ा अ रिहंत ा द ा ा ा ा ा ा ा वर्ग ा ा ा, एकेका केआ त्या ा स्वेत ा स ा ा ा ा ा ा ा, त्या ा ा ा कर्म ा ा ा ,ा ा अज्ञा नी ,मोह ,आ स्क ा ह ा . ा प त्यांनी आ त्मोर्च्या ा ळ ा रवैक ल्या ा ा करुन ा ा हे. अ रिहंत ,ा ा ा ा ,ा ा ा झा ले अशी स्तुती हि ा आ ा त्या ा ा आ प ा ची म्हण ा े दो ा करी ा आ हे .